

راهبردهای معرفتی و عملیاتی در ایجاد و گسترش همگرایی اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری

معصومه اسماعیلی*
حسن احمدیان دلاویز**

چکیده

همگرایی به معنای احساس برادری پیروان مذاهب، از ابتدای انقلاب مورد مطالبه جدی مقام معظم رهبری به عنوان وسیله عزت و قدرت در جامعه اسلامی بوده است. همگرایی از نظر ایشان یک اصل دینی مقدم بر دیگر اصول و دارای اقسام مختلفی است که در مقاله حاضر راهبردهای معرفتی و عملی همگرایی اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است. از نظر مقام معظم رهبری، باید نخبگان جامعه، همگرایی را یک اصل تلقی کنند و بر پایه این اصل، اشتراکات را پررنگ کرده و اختلافات را از اجتماع خارج کرده و در محافل علمی حل و فصل کنند. در حوزه عملیات نیز، شعارهای وحدت آفرین موجب نزدیک شدن مسلمانان به یکدیگر شده و تأکید بر مظاهر همگرایی و استفاده از این مظاهر در ایجاد وحدت، اقدامی راهگشاست. نخبگان مذهبی می‌توانند با جداسازی مسائل گذشته از امروز و استفاده از تمام راهبردهای وحدت آفرین، موجب تقریب مذاهب اسلامی و احساس برادری مسلمانان شوند.

واژگان کلیدی

همگرایی، راهبرد معرفتی، راهبرد عملیاتی، مقام معظم رهبری.

*. استادیار گروه فلسفه، دانشکده الهیات و معارف اسلامی هدی (وابسته به جامعه الزهراء)، قم (نویسنده مسئول).
masomhesmaeili@yahoo.com
delaviz59@yahoo.com
** استادیار گروه تاریخ اهل بیت، جامعه المصطفی، قم.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۲/۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۹

بیان مسئله

اگر حفظ و ارتقای نظام اسلامی هدف محسوب شده و فرونشاندن تنش‌های منطقه‌ای و تنازعات مذاهب اسلامی، یک سیاست باشد، همگرایی قطعاً اصلی‌ترین راهبرد چنین سیاستی است. براساس بیانیه گام دوم انقلاب، نظام اسلامی به همت مردم ابتدا مرحله انقلاب اسلامی را با موفقیت به نتیجه رسانده و بعد از آن در قالب جمهوری اسلامی ملت ایران تبلور یافته است و عبارت «انقلاب اسلامی و نظام برخاسته از آن» در بیانیه گام دوم به همین مسئله اشاره دارد که ابتدا انقلاب اتفاق افتاده، سپس نظامی از این پدیده برخاسته است. حال این درخت جوان چهل و چند ساله ریشه دوانده و باید خود را مستحکم ساخته و سایه گستر شود. یکی از مهم‌ترین اهداف انقلاب، ایجاد امنیت برای نظام و صدور گسترده آموزه‌ها و اهداف آن و انقلاب‌سازی دینی است که این امر جز با راهبرد همگرایی اسلامی محقق نخواهد شد. همگرایی یکی از آرمان‌های بزرگ مطرح شده از سوی امام راحل است (خامنه‌ای، سخنرانی در مراسم بیعت ائمه‌جمعه سراسر کشور به اتفاق رئیس مجلس خبرگان، ۱۳۶۸/۴/۱۲) که توسط مقام معظم رهبری تئوریزه شده و در فاز عملیاتی قرار دارد. ایشان به وجود اقسام مختلفی برای همگرایی قائل بوده، در بیانات و مکتوبات خویش به همگرایی بین‌المللی در سطح کشورهای اسلامی، (همو، ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه پنجم توسعه توسط رهبر معظم انقلاب، ۱۳۸۷/۱۰/۲۱) همگرایی مذاهب اسلامی، همگرایی حکومتی (همو، بیانات در دیدار مسئولان نظام ۱۳۹۳/۴/۱۶) و همگرایی مردمی اشاره کرده و همگرایی حکومتی را به دو مدل بخشی و قوه‌ای تقسیم فرموده‌اند. بنابراین معظم‌له ابتدا به بیان مفهومی و تقسیم‌بندی همگرایی اشاره کرده و پس از تفهیم آن، وارد مرحله تبیین و تحلیل شده‌اند. البته این تقسیم در یکجا مطرح نشده، بلکه با مرور مباحث ایشان می‌توان به این انواع دست یافت و محقق برای تدوین این مقاله، سخنرانی‌های ایشان را در طول چهل سال انقلاب در موضوع همگرایی مطالعه کرده و به جمع‌بندی رسیده است. شایسته ذکر است که موضوع همگرایی و توجهات مقام معظم رهبری دارای ابعاد مختلفی بوده، اما با توجه به گستردگی ابعاد موضوع، در مقاله حاضر، راهبردهای ایشان در مسئله همگرایی اسلامی مورد توجه قرار گرفته است. در باب پیشینه پژوهش باید گفت مسئله وحدت و همگرایی دارای ابعاد مختلفی چون، مفهوم، مدل، راهبرد، راهکار، مؤلفه، ساحت، آثار و پیامد بوده که نگاه مسئله محور به آن می‌تواند یکی از ابعاد فوق را مورد پژوهش قرار دهد. اما بررسی مسئله وحدت از دیدگاه مقام معظم رهبری، به‌عنوان رهبر تراز جهانی که هم نظریه‌پرداز در این عرصه و هم پای‌بند به این اندیشه است، لطف دیگری دارد و اتفاقاً نویسندگان مختلفی نیز به این نوع مطالعه توجه داشته‌اند.

همگرایی، یک گفتمان است و در مقاله «گفتمان وحدت و همگرایی امت اسلامی در اندیشه سیاسی

امام خامنه‌ای» (آقایی، ۱۳۹۳) به اثبات همین امر پرداخته شده تا به‌عنوان موضوعی جدی روی میز نظریه‌پردازان قرار گیرد. نیز مقالاتی چون «جایگاه وحدت و انسجام در اسلام با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری (قاسمی، حسینی، ۱۳۹۲) به اثبات اهمیت مقوله وحدت پرداخته تا زمینه را برای بحث‌های دیگر محققان فراهم کند؛ زیرا درک اهمیت مسئله، موجب پرداختن درست به مسئله است.

وحدت، یک اندیشه است و مقاله «اندیشه وحدت فریقین (تشیع و تسنن) در گفتمان امامین انقلاب» (امانداری، ۱۴۰۰) به معرفی اندیشه وحدت در سطحی کلی از دیدگاه امامین انقلاب پرداخته و در مجموع سه راهکار نیز ارائه کرده است. نویسنده مذکور، در مقاله دیگری با عنوان «واکاوی راهکارهای ایجاد وحدت میان تشیع و تسنن در تحکیم جامعه اسلامی» (امانداری، ۱۴۰۰) به راهکارهای متنوعی در ایجاد وحدت اشاره کرده، اما منبع رهگیری این راهکارها، تفکری خاص نبوده، بلکه از مجموع منابع به چند راهکار دست یافته است.

برخلاف جناب امانداری که به‌دنبال بیان راهکارها بوده‌اند، گاه نیز یک محقق برای کشف خلاها، با دقت نظر ویژه به‌دنبال آسیب‌ها می‌گردد و این دقیقاً کاری است که دارابی در مقاله «آسیب‌شناسی راهکارهای تقریب مذاهب و وحدت اسلامی» (دارابی، ۱۳۸۹) انجام داده است؛ زیرا تنها ارائه راهکار مهم نیست، بلکه آسیب‌شناسی راهکارهای موجود و کشف چرایی در عدم تأثیرگذاری راهکارها نیز مسئله بسیار مهمی است.

اما در این میان شاید یکی از جالب‌ترین آثار، مقاله «راهبردهای اتحاد جهان اسلام با ابتدای بر دیدگاه‌های مقام معظم رهبری» (رجبی، ۱۳۹۸) باشد که محقق، راهبردها را از بیانات امام خامنه‌ای استخراج کرده است. البته اگر مبنای جامعی برای دسته‌بندی راهبردها مثل مبنای راهبردهای علمی و عملی در نظر می‌گرفت، شاید به نتایج جامع‌تری نیز دست می‌یافت.

از آنجا که موضوع وحدت دارای ابعاد مختلفی است، گاه نیز محقق به ظرفیت‌شناسی وحدت پرداخته است. مثلاً مقاله «امکانات و ظرفیت‌های ج. ا. برای ایجاد همگرایی در جهان اسلام با محوریت دیدگاه‌های امام خامنه‌ای (حفظه‌الله)» (مشکانی، ۱۳۹۶) امکانات، زیرساخت‌ها و ظرفیت‌های موجود کشور را شناسایی کرده و در نتیجه فضا را برای وحدتی بزرگ، مناسب ترسیم می‌کند.

شاید در میان تمام آثاری که ذکر شد، «هم‌گرایی و وحدت در اندیشه و عمل آیت‌الله خامنه‌ای» (دانشیار، ۱۳۹۹) بسیار شبیه به مسئله مقاله حاضر تلقی شود، اما در واقع این چنین نیست؛ چون مقاله یادشده، شخصیت مقام معظم رهبری را مورد توجه و اندیشه و عمل ایشان را در ایجاد وحدت مورد تحلیل قرار داده که نگاهی ستودنی است، اما مقاله حاضر راهبردهای معظم‌له را استخراج کرده است.

در حقیقت، علم به شخصیت نظریه‌پرداز و عمل‌گرای امام خامنه‌ای، پیش‌فرض مقاله حاضر است. در مجموع، باید گفت هم‌گرایی و وحدت به مثابه یک گفتمان و اندیشه عمیق مورد توجه محققان مختلف در ابعاد مختلف قرار گرفته، اما اولاً بیان راهبردها مورد توجه آثار متنوعی قرار نگرفته و ثانیاً هیچ‌یک از آثار نگاشته شده به تقسیم راهبردها در دو حوزه معرفتی و عملی نپرداخته‌اند، درحالی‌که این زاویه نگاه، بسیار مهم است و خلأ مهم در پژوهش‌های حاضر همین‌جاست که به هم‌گرایی، نگاه توأمان اندیشه‌ای و عملیاتی نداشته‌اند.

اهمیت و ضرورت همگرایی

هم‌گرایی از دیدگاه مقام معظم رهبری، وسیله عزت و قدرت در جامعه محسوب می‌شود (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۷/۲۱) و طبیعتاً روگردانی از این اصل موجب خدشه به عزت ملی یا عزت جامعه اسلامی شده و چهره‌ای ضعیف از جامعه را نمایان می‌سازد. این اصل، ریشه در آیاتی چون «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَكُلًّا تَفَرَّقُوا» (آل عمران / ۱۰۳) و «وَكُلًّا تَتَّازِعُوا فَتَفْشَلُوا» (انفال / ۴۶) دارد که در آیه اول، اصل وحدت مورد تأکید قرار گرفته و دومین آیه، پرهیز از تنازع و افتراق را توصیه می‌کند. لذا حرکت به سمت وحدت و پرهیز از اختلاف، عزت‌آفرین است، زیرا تنازع، به معنای عدم وحدت، موجب پراکندگی و از هم گسیختگی است. عزتی که از طریق هم‌گرایی به‌دست می‌آید، سه رکن اساسی زیر را پوشش می‌دهد. (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۹/۲۷)

لذا هم‌گرایی رکنی است که در کنار تعبد در برابر پروردگار و جبهه‌گیری مقتدرانه موجب عزت خواهد شد. تا تمام جامعه اسلامی گرد محور توحید سرفرود آورده و با یکدیگر احساس برادری کنند. این اتفاق موجب بزرگ شدن جامعه اسلامی و نشان دادن چهره‌ای مقتدر خواهد شد تا جبهه اسلام در برابر جبهه

استکبار قد علم کرده و مقتدرانه ایستادگی کند. لذا همراه شدن سه رکن فوق، موجب عظمت امت اسلام و حفظ صلابت ملی شده (خامنه‌ای، ۱۳۸۱/۴/۲۶) و عزت مسلمین را به دنبال خواهد آورد. (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۱۰/۲۵) نیز از نظر مقام معظم رهبری، وحدت کلمه‌ای که به برکت ایمان به اسلام و اعتقاد به خدا در میان اقشار مختلف مردم به وجود آمده، صنع الهی است (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۴/۱۴) لذا اساساً این اتفاق، فعل خداوند متعال محسوب شده و به تمام معنا پدیده‌ای الهی است. البته هم‌گرایی دارای آثار گسترده‌ای در ساحات مختلف علمی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ... در ابعاد ملی، منطقه‌ای، جهانی و بین‌المذاهب و بین‌الادیانی است که هرکدام از این آثار می‌تواند مورد توجه محققان ژرف‌اندیش قرار گیرد.

مقام معظم رهبری در زمینه ضرورت هم‌گرایی و تقریب، می‌فرماید:

تقریب را لازم و واجب و ضروری و در جهت اهداف نظام اسلامی می‌دانیم و معتقدیم وحدت‌شکنی ضربه بزرگی نه فقط به ما، بلکه به کلّ امت اسلامی است. (خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۲/۲۲)

ایشان تقریب را دارای جایگاه وجوب و ضرورت دانسته که حرکت در مسیر آن، هدف نظام اسلامی است؛ یعنی مأموریت نظام، تقریب بوده و جایگاه آن به‌عنوان یک اصل در راس هرم قرار دارد. (همان) در توضیح اصل‌انگاری حفظ وحدت، باید دانست که هم‌گرایی اسلامی از دیدگاه ایشان تا آن حد لازم است که در صورت تعارض با تکلیف شرعی و احتمال ایجاد تشنج در صورت عمل به تکلیف، باید مقدم داشته شود. لذا معتقدند در چنین مواقعی، آنچه تکلیف شرعی است، حرام بوده و حفظ وحدت واجب است. (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۴/۱۲) و این بیان به معنای اصل بودن وحدت، حتی نسبت به تکالیف شرعی است. در حقیقت، وحدت از نظر مقام معظم رهبری نه تنها یک اصل، بلکه جزو عالی‌ترین اصول محسوب می‌شود که برای به‌دست آوردن آن، نیاز به فرود آمدن از یکدندگی است تا از تفرق و ضررهای آن پرهیز شود (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۱۲/۱)

مفهوم‌شناسی

هم‌گرایی لفظی بسیار نزدیک به معنای وحدت است. وحدت در لغت به معنای انفراد و یکی بودن، پیوستگی و عدم تفرق است (صاحب، ۱۴۱۴: ۳ / ۱۸۱؛ جوهری، ۱۳۷۶: ۲ / ۵۴۷؛ راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ۸۵۷)

هم‌گرایی به معنای تقارب است و هم‌گرا به معنای به‌هم‌کننده و پیوند دهنده به‌کار می‌رود (دهخدا، ۱۳۷۳: ۱۴، ۲۰۸۲۴ و عمید، ۱۳۸۹: ۲ / ۱۹۰۴) یا به معنای آنکه با دیگری دارای یک گرایش و هدف و میل است (عمید، ۱۳۸۹: ۲ / ۱۹۰۴) این اصطلاح معمولاً در مقابل واگرایی و نشان‌دهنده یک فرایند

است. به این معنا که هم‌گرایی فرایندی است که در آن گروهی از مردم در قلمرو و جغرافیایی معین، از روی رغبت و نه زور و فشار، به احساس مشترکی در زمینه حقوق و رفتار متقابل دست می‌یابند. (آقابخشی، ۱۳۸۶: ۳۲۱) و در علوم سیاسی بیانگر شرایطی است که در آن، سازمان‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، امنیتی و دستگاه‌های ارتباطی واحدهای گوناگون، با حذف عوامل اختلاف‌برانگیز و تعصبات ملی‌گرایانه، به سود اهداف جمعی و منافع مشترک، به حدی به هم نزدیک می‌شود که نظام جدیدی از روابط، جایگزین نظام پیشین می‌گردد. (ولایتی و سعید محمدی، ۱۳۸۹: ۱۵۳)

از منظر مقام معظم رهبری وحدت به معنای اتحاد مسلمانان با محوریت کتاب خدا و سنت نبی اکرم ﷺ و شریعت اسلامی و دشمنی نکردن ایشان با یکدیگر است. (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۷/۱۹) و واضح است که جامعه ساخته شده بر مبنای توحید، نقطه مقابل جامعه مشرکانه است. (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۰۹/۲۹) مقام معظم رهبری می‌فرمایند:

منظور از وحدت، هماهنگی و یکنوایی و هم‌صدایی است، تا برادران دیگر در مقابل هم قرار نگیرند و لوله‌های تفنگ، از دشمن به دوست منصرف نشود. (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۱/۲۲)

بنابراین وحدت به معنای احساس برادری مذاهب است تا همه مسلمانان، یکدیگر را به‌عنوان مسلمان پذیرفته و حق مسلمانی را بر عهده خویش احساس کنند و بدین معنا نیست که شیعه، سنی و سنی، شیعه شود (همان، ۱۳۶۸/۱۰/۵)

وحدت، طبق تعریف مقام معظم رهبری، به معنای احساس برادری مذاهب و پذیرش اسلام و مسلمانی پیروان سایر مذاهب است تا حق مسلمانی به عهده گیرند؛ بنابراین منظور از وحدت، تبدیل سنی یا شیعه به دیگری (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۱۰/۵) نیز یکی شدن عقاید و مذاهب اسلامی نیست، (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۵/۳۰) بلکه به معنای تأکید بر نقاط مشترک و کم‌رنگ ساختن نقاط اختلاف و افتراق است؛ زیرا همه مسلمین، به خدای واحد، قبله واحد، پیامبر واحد و احکام و نماز و روزه و زکات و حج اعتقاد دارند. (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۷/۲۴) که این مصادیق، نقاط مشترک مهمی را شامل می‌شود. ایشان معتقدند:

وحدت به معنای احساس برادری میان پیروان دو مذهب و مسلمان دانستن یکدیگر است. (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۱۰/۵)

منظور ما از وحدت، هماهنگی و یکنوایی و هم‌صدایی است، تا برادران دیگر در مقابل هم قرار نگیرند و لوله‌های تفنگ، از دشمن به دوست منصرف نشود. (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۱/۲۲)

بنابراین طبق تبیین مقام معظم رهبری، وحدت، لزوماً به معنای یکی شدن نیست، بلکه منظور احساس برادری است که موجب میل و رغبت دو طرف به سمت یکدیگر می‌شود و این معنا با لفظ

هم‌گرایی متبادر به ذهن است؛ زیرا وحدت به معنای یکی شدن و هم‌گرایی به معنای تمایل و کشش به سوی همدیگر است لذا اصطلاح هم‌گرایی در مقاله انتخاب می‌شود که در ادبیات رهبری کاربرد دارد.

راهبردهای مقام معظم رهبری در تحقق هم‌گرایی اسلامی

مقام معظم رهبری در طول سال‌ها، راهبردهای متعددی را برای ایجاد و استحکام هم‌گرایی مطرح کرده‌اند که از منظر این پژوهش می‌تواند به دو دسته راهبردهای علمی و عملی تقسیم شود. با مطالعه و استماع بیانات ایشان می‌توان به این نتیجه رسید که ایشان هم‌گرایی را مسئله‌ای معرفتی و عملی دانسته و از هر دو طریق به ارائه راهکار پرداخته‌اند؛ چون علم و عمل اگر با یکدیگر همراه نشوند همچون درختی که ریشه در خاک دوانده اما میوه‌ای به بار نمی‌آورد، بی‌حاصل خواهند ماند.

۱. راهبردهای معرفتی در تحقق هم‌گرایی اسلامی

علم، مایه عمل است و عملی که از دانش و معرفت نشئت نگیرد، سازنده نخواهد بود؛ زیرا عمل اگر پشتوانه معرفت را به همراه نداشته باشد، با اولین وزش موسمی شبهات، بار و بر ریخته و بی‌ثمر خواهد شد، لذا ایجاد و استقرار و تداوم هم‌گرایی دارای جنبه معرفتی بوده و باید پای بر کرسی محکمی گذارد. ایجاد هم‌گرایی نیاز به ساخت معرفت یا اصلاح شناخته‌های غلط داشته و اساساً در دانش افراد ریشه دارد. راهبردهای معرفتی مقام معظم رهبری در ایجاد و استقرار و تداوم این اصل شامل موارد زیر است:

یک. سوق دادن اختلافات به محافل علمی

یکی از اشتباهات رایج و اختلاف‌افکن از ابتدای تاریخ اسلام تاکنون، کشانده شدن اختلافات علمی به متن جامعه و یارکشی مذاهب از میان توده مردم و در نتیجه تشکیل جبهه‌های توده‌ای در برابر یکدیگر است. فرقه‌های اسلامی همواره در حال رد عقاید یکدیگر و تلاش برای انصراف یک فرقه از عقایدش و نشر اختلافات در میان عامه مردم بوده و گمانشان بر این است که وحدت دنیای اسلام به معنای وجود یک عقیده در میان همه مسلمانان است. از دیدگاه مقام معظم رهبری، منظور از وحدت، انصراف سنی و شیعه از عقیده خویش و اتخاذ عقیده سوم نیست چراکه تغییر عقیده، وابسته به تحقیق و تفحص و مطالعه هرکسی و مسئله بینه و بین‌الله است. (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۷/۱۹) لذا راهبرد ایشان، سوق دادن اختلافات به محافل علمی و حل و فصل آنها در مباحثات عالمان است. ایشان معتقدند گویندگان مذاهب مختلف اسلامی، می‌توانند بر منابر خود استدلال کرده و به اثبات عقیده خویش بپردازند، اما باید میان اثبات عقیده و جنگ‌افروزی حول آن تفاوت گذاشت. در ماجرای استدلال‌ها و اثبات عقاید، اهانت به مقدسات یکدیگر مسئله‌ای مطرود است. (همان) لذا اثبات عقیده و استدلال بر آن در مباحثات علمی

امری پسندیده، اما جنگ‌افروزی و کشاندن اختلافات به عامه مردم و اهانت به ارزش‌ها و مقدسات یکدیگر امری قبیح است. بنابراین اتحاد مسلمین، به معنای انصراف آنها و فرّق‌گوناگون از عقاید خاص کلامی و فقهی خودشان نیست؛ بلکه اتحاد مسلمین به دو معنای دیگر است: اول اینکه فرّق‌گوناگون اسلامی حقیقتاً در مقابله با دشمنان اسلام، همدلی و همدستی و همکاری و همفکری کنند.

دوم اینکه فرّق‌گوناگون مسلمین سعی کنند خودشان را به یکدیگر نزدیک کنند و تفاهم ایجاد نمایند و مذاهب فقهی را باهم مقایسه و منطبق کنند. چراکه بسیاری از فتاوی فقه‌ها و علما اگر مورد بحث فقهی عالمانه قرار بگیرد، ممکن است با مختصر تغییری، به هم نزدیک شود. (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۷/۲۴)

آنچه زیرساخت اختلافات فرق مختلف اسلامی را تشکیل می‌دهد، چالش‌های اعتقادی و گاه فقهی است و راهکار عملیاتی مقام معظم رهبری در ایجاد هم‌گرایی و برون‌رفت از این چالش‌ها، راندن مباحث چالشی مذاهب، به ساحت علمی و میدان بحث فقهی و کلامی است؛ نکته مهم اینجاست که اختلاف عقاید فقهی و کلامی، می‌تواند هیچ تأثیری در میدان واقعیت زندگی و در میدان سیاست نداشته باشد، لذا کشاندن این موضوعات به صحنه سیاسی موجب تنازع است. (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۵/۳۰) در واقع تغییر مذهب بین فرقه‌های اسلامی مسئله‌ای علمی است و راهکار عملیاتی آن، راه مباحثات عالمانه با رویکرد عقل‌گرایی است. (خامنه‌ای، ۱۳۶۹/۷/۱۱)

دو. شناخت اشتراکات و کمرنگ ساختن افتراقات

نزاع، همیشه از جایی است که اختلافات میدان‌داری کرده و اشتراکات، گوشه عزلت‌گرینند. تمام حرف این است که مسلمانان با یکدیگر دارای نقاط اشتراک و افتراق هستند، اما نقاط اشتراک، حقیقتاً بیشتر از نقاط افتراق است؛ چون وجود خدای واحد، قبله، پیامبر، عبادات و اعتقادات واحد، موجب نقاط مشترک وسیعی می‌شوند که می‌تواند دایره‌ای وسیع ایجاد کرده و افراد بی‌شماری را در خود جای دهد. لذا یکی از راهبردهای مقام معظم رهبری تأکید بر محورهای مشترک است (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۲/۲۸) چراکه می‌توان با تعیین محور اتحاد، به هم‌گرایی بزرگ مسلمانان دست یافت. کتاب خدا و سنت نبی اکرم ﷺ و شریعت اسلامی به‌عنوان محور هم‌گرایی می‌تواند چتری وسیع بر سر مسلمانان باشد.

سه. تلقی هم‌گرایی به مثابه اصل و وظیفه

شاید وقت آن باشد که دیگر جهان را مقعر یا محدب نبینیم و با چشمانی واقع‌بین به موضوعات نگاه کنیم. اختلاف‌افکنی و دامن زدن به تنازعات، نان شب هیچ ملتی را تامین نکرده و حتی خانمان‌سوز است. یکی از مباحث مهم در ایجاد اختلاف یا توسعه اشتراکات، زاویه دید و نوع بینش است و جاسازی

فرع به‌عنوان اصل و بالعکس، ریشه این‌گونه اختلافات محسوب می‌شود. از نظر مقام معظم رهبری، هم‌گرایی، یک اصل دینی و حفظ وحدت، یک فریضه است. از نظر ایشان، وحدت، یک تاکتیک نیست، بلکه یک اصل اسلامی است که از مبنای قرآنی «وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا» (آل عمران: ۱۰۳) به معنای اعتصام به حبل‌الله، ریشه یافته است. چراکه اعتصام به حبل‌الله، به صورت تک‌تک ممکن نشده و براساس «وَلَا تَفَرَّقُوا»، تجمیع یافته و جماعت برای تحقق آن نیاز است.

در تعلیل اصل‌انگاری می‌توان به این نکته اشاره کرد که در دین مقدّس اسلام، وحدت، یک اصل اساسی است که مظهر آن ذات مقدّس باری تعالی به‌عنوان مظهر یکتایی است و تمام جهان به صورت یک کل واحد به سمت او در حرکت است. چنان‌که قرآن می‌فرماید «كُلُّ إِلَهٍ رَاجِعُونَ» و حرکت همه را به سمت سرمنشأ اصلی به تصویر می‌کشد: «إِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ» (نور / ۴۲) لذا هم‌گرایی اسلامی نیز نزدیک‌سازی مسلمانان به یکدیگر حول محور توحید است؛ چونان مرکز دایره‌ای که همه چیز گرد او در حرکت و شتابند. البته هم‌گرایی، به‌عنوان یک اصل، با آن کسی اتفاق می‌افتد که اصول اساسی دین را قبول دارد و به اندازه قبول کردن اصول، ارتباط و اتصال نیز اتفاق می‌افتد. لذا قبول نداشتن اصول، موجب خروج از این دایره است. (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۶/۱)

بنابراین راهکار حفظ وحدت، تمرکز و همدلی بر اصول است. چراکه مذاهب مختلف در اصول توافق داشته و اختلاف بر سر فروع است. (خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۵/۳) ترجیح اصول بر فروع، موجب تجمع فرق، گرد مشترکات خواهد شد. (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۱/۱۷)

چهار. مخاطب‌شناسی

منظور از مخاطب در این بخش، کسی است که پای منبر نشسته و مستمع است یا کسی که در غرضی، هدف قرار گرفته و روی سخن با او بوده و منظور نظر فرمانده یا متکلم است و در موضوع هم‌گرایی، مخاطب کسی است که روی سخن قرآن در وحدت و هم‌گرایی با اوست. در همین زمینه باید گفت در تمام طول تاریخ، بر طبل اشتباه کوبیده شده و جای مسجد و بازار اشتباه گرفته شده است. مخاطب اول، در حفظ وحدت به‌عنوان یک اصل، نخبگان و سیاسیون از جناح‌های مختلف هستند چراکه مردم با یکدیگر اختلافی ندارند و ریشه اختلاف در آن قشر است. (خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۵/۱۵) اما از بد روزگار، نخبگان، این موضوع حیاتی را درک نکرده‌اند و توپ در زمین عامه افتاده است. لذا ابتدا مخاطب، نخبگان هستند و بعد از یافتن شاهره وحدت، مردم دعوت به هم‌گرایی می‌شوند.

مخاطب قرآن کریم در حفظ وحدت، شیعه یا سنی یا فرقه خاصی نیست، بلکه قرآن، مؤمنان را مورد خطاب قرار می‌دهد: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» (حجرات / ۱۰) هستند. از دیدگاه قرآن، معتقدین به کتاب

الهی، دین و قبله واحد با یکدیگر برادرند. (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۲/۱۸) لذا خداوند متعال، مؤمنان را با یکدیگر برادر دانسته و همه چشم‌ها را به یکسو می‌خواند. نیز آیه «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا» (آل عمران / ۱۰۳) همه مسلمانان را مخاطب قرار داده و سعی در ایجاد اتحادی بزرگ دارد. با وجود اینکه بعضی از نظر ایمان یا عمل، قوی‌تر و برخی ضعیف‌ترند، اما خطاب خداوند متعال به همه واحد است. مقام معظم رهبری در تفسیر این آیه می‌فرماید:

می‌گویند اعتصام به حبل‌الله را جمیعاً بکنید، باهم بکنید. تو بگوئی من جداگانه اعتصام به حبل‌الله کردم و دیگری نه؛ او - دیگری - باز بگوید من جداگانه اعتصام به حبل‌الله کردم، این طرف را نه؛ اینکه نمی‌شود. (خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۵/۳)

بنابراین مخاطب قرآن در ایجاد وحدت، آحاد جامعه اسلامی هستند، اما ابتدا با نخبگان ریشه اختلاف را بسوزانند یا حل کنند تا مردم متحد شوند.

پنج. شناخت اقتضائات همگرایی

منظور از اقتضائات، زیرساخت‌های مورد نیاز و خصوصیات و مشخصاتی است که در اجرای یک امر مهم باید به آنها دقت شود. مثلاً در نسخه پیچیدن برای بیمار باید به شرایط و خصوصیات جسمی او توجه شده و تنها به بیماری موجود بدون لحاظ دیگر شرایط توجه نشود. بی‌دقت‌ترین پزشک و بدترین آنها کسی است که به همه مراجعان خود نسخه واحد بدهد؛ زیرا ویژگی‌های هر فرد با دیگری متفاوت است. در هم‌گرایی نیز، دقت به تنوع سلیق، زیست‌بوم‌ها و عقاید در ایجاد وحدت و یکپارچگی مهم است. تمام ملت‌ها و مرز و بوم‌ها دارای سلیق و اختصاصات فرهنگی خاصی خود هستند و بی‌توجهی به آنها می‌تواند شعله‌های اختلاف را در میان مسلمانان روشن سازد. مثلاً در هم‌گرایی ملی نمی‌توان به نسخه‌ای واحد اندیشید، بلکه الگوی هم‌گرایی، بسته به وضعیت سیاسی هر استان، با استان دیگر متفاوت است. گاه با استفاده از ظرفیت امام جمعه شهر و گاه با میانجی‌گری علما، وحدت حاصل می‌شود. (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۳/۱۹) به همین وزن، در هم‌گرایی مذاهب نیز باید به اقتضائات و حتی خصوصیات فکری ملل دقت کرد. در حقیقت باید خصوصیات هر قوم و پیروان هر فرقه را شناخت و براساس همان خصوصیات و شرایط، به عملیاتی سازی وحدت پرداخت؛ چون ملت‌ها و فرقه‌ها در خلأ زندگی نکرده، بلکه در جغرافیا، فرهنگ و تمایلات خاصی به سر می‌برند که باید به همه آنها دقت شود.

۲. راهبردهای عملیاتی همگرایی

عمل همواره بعد از معرفت و شناخت قرار می‌گیرد اما هر دو در کنار یکدیگر موجب تمام شدن کار

خواهند شد. مقام معظم رهبری پس از چینش زیرساخت‌های دانشی و معرفتی هم‌گرایی به این مسئله از بعد عملی نگریسته و راهبردهای عملیاتی سازی آن را نیز بیان می‌کنند.

یک. استفاده از مظاهر همگرایی

برخی آموزه‌های اسلامی تجلی‌گاه هم‌گرایی و محل وفاق امت‌ها و مذاهب محسوب می‌شوند. در میان این مظاهر، وجود مقدس پیغمبر ﷺ، قرآن و وجود مبارک حضرت علی علیه السلام از بقیه ارکان اهمیت بیشتری دارند.

وجود مقدس پیغمبر ﷺ، می‌تواند محور وحدت عالم اسلام، نقطه اعتقاد همه و نقطه تمرکز عواطف همه مسلمانان باشد که هیچ نقطه‌ای برای مسلمانان به این روشنی و به این جامعیت وجود ندارد که هم مورد اعتقاد همه مسلمانان بوده، هم پیوند عاطفی و معنوی بین دل‌ها و احساسات مسلمانان ایجاد می‌کند لذا از نظر مقام معظم رهبری، بهترین مرکز وحدت است. (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۳/۳۱) قرآن نازل شده بر پیامبر بزرگوار اسلام نیز از اهم عوامل وحدت است که همه مسلمین، در مقابل آن خاضعند و درصدد درس گرفتن از قرآن و نزدیک شدن به آن هستند. (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۴/۱۴)

همچنین وجود مبارک امیرالمؤمنین پس از رحلت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز مظهر همگرایی است. ایشان بیست و پنج سال، به دلیل وحدت امت اسلامی و انسجام جامعه اسلامی و برقراری حکومت اسلامی از حق خود چشم‌پوشی کرد و فرمود: «فصبرت و فی العین قذی و فی الخلق شجا». (شریف الرضی، ۱۴۱۴ ق، ۴۸) و این عملکرد حضرت به دلیل تأکید عملی بر وحدت امت اسلامی بوده است (خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۴/۱۵) لذا امیرالمؤمنین علیه السلام می‌تواند مظهر وحدت و نقطه‌ای باشد که همه مسلمانان در مقابل آن نقطه، مدعن و معترف و مقررند؛ چراکه هیچ طرفی نمی‌تواند ادعا کند که امیرالمؤمنین علیه السلام متعلق به اوست. (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۴/۲۶) ایشان نقطه وحدت و مورد خضوع همه دنیای اسلام به جز عده قلیلی به نام نواصب است. حتی ائمه فقهی اهل سنت درباره امیرالمؤمنین اشعار مدح‌آمیز سروده‌اند. (خامنه‌ای، ۱۳۸۳/۸/۱۵)

پس از سه مظهر مهم اول، حج، مظهر «برائت از مشرکین» و موجب التیام، وحدت، یکسان‌سازی دل‌ها و نیت‌ها و عزم‌ها در دنیای اسلام بوده و محلی است که مسلمانان از همه دنیای اسلام با فرهنگ‌ها، نژادها، زبان‌ها، صنوف، لغات و لحن‌ها و لهجه‌های گوناگون در آنجا مجتمعند. (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۷/۳) وحدت پدید آمده در فرصت حج می‌تواند دارای ابعاد ملی و بین‌المللی باشد؛ چراکه روح این فریضه، جمعی است. دلیل اثرگذاری، این است که بخشی از مردم یک ملت در هدفی واحد به سفری واحد رفته‌اند که این مسئله موجب هم‌گرایی آنها شده و سطح معنویت و اخلاق ملی را ارتقا می‌دهد و این کارکرد، البته در بعد بین‌المللی نیز وجود دارد؛ زیرا ملت‌ها دارای اشتراکات و افتراقاتی هستند که قطعاً

افتراقات، موجب دوری و خصومت بین ایشان شده، اما فریضه «حج» موجب کم‌رنگ شدن فارق‌ها و پررنگ شدن جهات اشتراک و اتحاد بین ملت‌های گوناگون می‌شود. (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۹/۱)

همدلی و هم‌گرایی ایجادشده در موسم حج می‌تواند محمل خوبی برای هم‌اندیشی مسلمانان در مسائل کلی ناظر بر دنیای اسلام بوده، به کشف نقشه‌های خائانه دشمن منجر شود. (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۸/۴)

غدیر نیز از جمله دیگر مظاهر و تجلی‌های مهم هم‌گرایی مذهبی است. واقعه غدیر، نشانه عظمت و جامعیت اسلام است که از نظر مقام معظم رهبری اگر مراقبت نشود، می‌تواند وسیله تضعیف اتحاد قرار گیرد (خامنه‌ای، ۱۳۸۵/۱۰/۸) و پیشنهاد ایشان، بررسی این مسئله در منابع غدیر از سوی برادران اهل سنت در محیطی خالی از پیش‌داوری است؛ چراکه پرداخت فارغ‌دلانه و خالی از پیش‌فرض‌ها، به درک صحیح و همدلانه‌ای از واقعه غدیر منجر خواهد شد.

از نظر ایشان، غدیر، مبنای همه فرق بوده، اختصاص به شیعه نداشته، موجب ایجاد «اتحاد اسلامی» و الهام‌بخش حکومت اسلام (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۲/۲۸) و ناظر به توجه اسلام به مهم‌ترین رکن تشکیل نظام اسلامی و جامعه اسلامی است. بنابراین تبیین درست مسئله غدیر می‌تواند در میان مذاهب اسلامی وحدت‌آفرین باشد. (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۸/۱۰)

نیز قدس، به‌عنوان یکی دیگر از مظاهر هم‌گرایی است که ابعادی وسیع‌تر از مذاهب اسلامی داشته و دارای بعد فراگیر بین‌المللی است. مسئله قدس از یکسو می‌تواند موجب وحدت مذاهب اسلامی شده و از سوی دیگر به نوعی هم‌گرایی بین‌المللی منجر شود. البته در دسته‌بندی نمادهای هم‌گرایی شاید بتوان به طبقه‌بندی خاصی دست یافت و میان قرآن، وجود مقدس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و نمادهایی چون قدس به نوعی به تفکیک قائل شد چنان‌که شاید از منظر برخی پژوهشگران نیز چنین دسته‌بندی قابل ارائه باشد. اما در این مقاله تنها باید به منویات امام خامنه‌ای متعهد بود و نکته مهم آن‌که ایشان قدس را نه تنها در کنار دیگر نمادها ذکر می‌کنند، بلکه آن را دارای بعد فراگیر بین‌المللی نیز می‌دانند.

تحلیل مسئله قدس به‌عنوان نماد هم‌گرایی اسلامی از این منظر است که ماه رمضان شامل روز قدس به‌عنوان یکی از آن جلوه‌های حقیقی اتحاد و انسجام دنیای اسلام است. (خامنه‌ای، ۱۳۸۷/۷/۱۰) و یکی از مهم‌ترین و به تعبیر مقام معظم رهبری، خبیث‌ترین حیل‌ها، برای شکستن وحدت مسلمانان، غصب سرزمین فلسطین و کاشتن شجره خبیثه صهیونیسم در سرزمین اسلامی فلسطین؛ یعنی در قلب ملت‌های اسلامی است. (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۱۰/۷) که مبارزه علیه آن موجب نزدیک شدن قلب‌ها و تفکرها و اهداف در سرزمین‌های اسلامی است. نیز از سوی دیگر از جمله شعارهای روز قدس، موضوع مقابله با

صهیونیسم است که موجب وحدت‌آفرینی بین ملت‌های اسلامی و سایر ملت‌های غیر مسلمان اما آزادی‌خواه است. (خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۱۱/۲۱)

علاوه بر مظاهر فوق، عید فطر نیز در دو بعد ملی و بین‌المللی نماد وحدت است. از یکسو، تجسم و نمایش انسجام حقیقی و قلبی ملت و اعتصام دسته جمعی به حب‌الله (خامنه‌ای، ۱۴۲۹، ۱۳۸۷/۷/۱۰) و از سوی دیگر، نماز جماعت در دو عید فطر و قربان، همگرایی و تجمع مسلمانان گرد یک محور مشترک (خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۱۱/۲۱) و مظهر همدلی مردم و نشانه وجود مرکز مشترکی است که مسلمانان جهان، علی‌رغم اختلافات جزئی و فرعی، در گرایش به این اصل، متفق‌اند. (خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۷/۲) چون بیش از یک میلیارد انسان، روز عید فطر جشن گرفته، در مراسم نماز شرکت کرده و نماز واحدی را به سمت قبله واحد، با آداب واحد و با مضمون واحد به جا می‌آورند. که احساس وحدت را در بین مسلمان‌ها زنده می‌کند. (همان) در دعای قنوت عید فطر می‌خوانیم:

أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هَذَا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيدًا وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ ذَخْرًا وَ شَرَفًا وَ كَرَامَةً وَ مَزِيدًا.

اما نکته اینجاست که عید فطر به خودی خود وحدت‌آفرین نیست، بلکه زمانی مظهر وحدت خواهد شد که عید آشتی‌کنان دل‌های مسلمانان و هم‌گرایی ایشان در ابعاد ملی و ابعاد وسیع امت اسلامی با یکدیگر قلمداد شود. (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۷/۲۱)

باید به این مسئله توجه داشت که اساساً نمازهای جماعت چه نماز اعیاد یا نماز جمعه همگی می‌توانند مظهر و موجب هم‌گرایی باشند و اساساً نماز، موجب تقویت کفر به طاغوت و ایمان به خدا و ابزار ایجاد وحدت است. (خامنه‌ای، ۱۳۷۲/۶/۲۸) نیز شرکت در نماز جماعت اهل سنت در زمان ائمه علیهم‌السلام می‌تواند نمایش عملی وحدت باشد. (بیانات در دیدار کارگزاران و دست‌اندرکاران حج، ۱۳۸۸/۸/۴)

دو. تمرکز بر شعارهای وحدت‌آفرین
ابتدا خوب است بدانیم شعار چیست تا بعد از آن، به این کنجکاوی فائق شویم که منظور امام خامنه‌ای در تأکید بر شعارها در بیانیه گام دوم انقلاب و سایر بیانات چیست. در خصوص تعریف شعار، ابن‌فارس می‌گوید:

الشعائر أعمال الحج وكل ما جعل علماً لطاعة الله تعالى. (ابن‌فارس، ۱۴۰۴: ۳ / ۱۹۵)
شعائر مناسک حج است و هر آنچه علم و نشانه اطاعت خداوند متعال قرار گیرد.

طبق عبارت ابن‌فارس، علم و نشانه‌های اطاعت از خداوند متعال، شعائر الهی هستند. لذا نشانه‌ها شعارند و نشانه‌های اطاعت از خدا، شعائر الهی محسوب می‌شوند. فراهیدی درباره این واژه چنین می‌نویسد:

الشعار: يُقال لِلرَّجُلِ: انتَ الشَّعَارِ دُونَ الدَّنَارِ، تَصِفُهُ بِالقُرْبِ وَ المودَةِ، وَ اشعَرَ فَلانٌ قَلْبِي هَمًّا،
البَّسَهُ بِالْهَمِّ حَتَّى جَعَلَهُ شَعَارًا ... (فراهیدی، ۱۴۰۹: ۹۲۲)

در این عبارت، به دو چیز شعار گفته شده است: یکی آنچه ابراز و اظهار داشته باشد، مانند لباس رو که مقابل لباس زیر شعار نامیده می‌شود و دیگر آنچه جنبه اعلام و اظهار داشته باشد که البته دو امر با یکدیگر متلازمند. در اصطلاح قرآن نیز، واژه شعائر در آیات الهی، چهار مرتبه استعمال شده است که به معنای علامت خاص است و مراد از آن آیین‌های الهی و امور حسی است که خدا را به یاد می‌آورد و نشان می‌دهد. طبری در **جامع البیان** می‌نویسد:

و أما قوله: مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَإِنَّهُ يَعْنِي مِنْ مَعَالِمِ اللَّهِ الَّتِي جَعَلَهَا تَعَالَى ذَكَرَهُ لِعِبَادِهِ مَعْلَمًا وَ مَشْعَرًا
يعبدونه عندها. (طبری، ۱۴۱۲: ۲ / ۲۷)

اما قول قرآن که می‌فرماید: «مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ»؛ یعنی از علامت‌های خدا که خداوند متعال آنها را برای یادآوری و نشانه‌گذاری برای بندگان قرار داده است.
و فخر رازی در تفسیرش همین معنا را بیان می‌کند:

و أما شَعَائِرِ اللَّهِ فَهِيَ أَعْلَامٌ طَاعَتُهُ، وَ كُلُّ شَيْءٍ جَعَلَ عِلْمًا مِنْ أَعْلَامِ طَاعَةِ اللَّهِ فَهُوَ مِنْ شَعَائِرِ
اللَّهِ. (فخر رازی، ۱۴۲۰: ۴ / ۱۳۵)

شعائر الهی، علامت‌های طاعت خدا هستند و هرچه علامت طاعت خدا باشد از شعائر الهی است.
لذا در لغت و اصطلاح قرآن، شعار به معنای نشانه و علامت مشخص است و در کلام مقام معظم رهبری، از جمله راهکارهای عملیاتی، تمرکز بر شعارهای وحدت‌آفرین و نشانه‌ها یا علائم وحدت‌بخش است؛ زیرا یکی از راهکارهای عملیاتی دشمن برای وحدت‌شکنی، تبلیغ بر ضد شعارهای شورآفرین و وحدت‌بخش مردم است که از متن ایمان و درسهای جاودانه امام راحل کبیر برمی‌خیزد، لذا تلاش در حفظ شعارهای آگاهی‌بخش و شورآفرین، از جمله راهکارهای عملیاتی هم‌گرایی است. (خامنه‌ای، ۱۳۷۷/۱۲/۳)
مثلا شعار مقابله با صهیونیسم، همواره امری وحدت‌آفرینی بین ملت‌های اسلامی بوده که از این طریق، ملت‌های مسلمان، در مقابل تجاوز واضح و صریح صهیونیست‌ها به یک کشور اسلامی، با همدیگر احساس خویشاوندی و همدردی می‌کنند. در سال‌های گذشته، دشمن این شعار وحدت‌بخش و احساس اسلامی را شکسته و از بین برد. (خامنه‌ای، ۱۳۷۵/۱۱/۲۱)
آنچه هم‌گرایی مسلمانان را مخدوش می‌سازد، ایجاد تفرقه‌های مذهبی، فرقه‌ای، نژادی،

راهبردهای معرفتی و عملیاتی در ایجاد و گسترش همگرایی اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری □ ۸۳

ناسیونالیسم‌های گوناگون، قومیت‌های مختلف و شعارهای انحرافی است و راهبرد خروج از این توطئه، ایجاد شعاری واحد در رأس همه شعارهاست. از نظر مقام معظم رهبری، لازم است مسلمانان بر فراز همه شعارهای خود از قبیل شعار قومیت، شعار مذاهب اختصاصی، شعارهای مربوط به سیاست‌های خاص، شعار وحدت و یکپارچگی امت اسلامی را به‌عنوان یکی از کارآمدترین شعارها قرار دهند. (خامنه‌ای، ۱۳۷۹/۱۰/۷)

سه. جداسازی مسائل امروز از گذشته

یکی از راهکارهای ایجاد وحدت جداسازی مسائل امروز از گذشته است چراکه گذشته لبریز از نزاع‌ها میان فرق مختلف اسلامی است لذا پرداختن به گذشته در حقیقت پرداختن دوباره به مناقشات است. (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۱۰/۵) و اساسا ایجاد دودستگی و اختلاف راه نفوذ دشمن است. (خامنه‌ای، ۱۳۶۸/۴/۱۲) گذشته مسلمین داستان پرتکراری از مناقشات قومی و مذهبی میان عامه مردم و قتل و غارت‌هایی است که صرفا به دلیل کشانده شدن اختلافات به متن مردم بوجود آمد و تکرار مکرر این داستان همان تنازعات را دامن خواهد زد. لذا راهکار ایشان، پرهیز از مرور تنازعات دیروز است.

نتیجه

هم‌گرایی، مطالبه‌ای قرآنی است که ریشه در توحید و اجتماع تمام مسلمانان حول کلمه واحده دارد. مقام معظم رهبری وحدت را یک اصل دانسته که بر تکالیف دینی نیز حکومت دارد؛ بدین معنا که اگر انجام تکلیفی شرعی با اصل وحدت تزامم داشت، رعایت اصل وحدت، واجب و ضروری است. ایشان به‌عنوان رهبر امت اسلامی سعی در جمع مسلمانان ذیل چتر واحد داشته و در این مسیر، اشتراکات عقیدتی را بیان کرده و معتقد است جای سخن گفتن از افتراقات در محافل علمی و نه در میان توده مردم است. اصل انگاری وحدت موجب می‌شود اشتراکات^۵ پررنگ شده و مبنای عمل قرار گیرند. نیز شعارها از قلب اشتراکات استخراج شده و موجب اتحاد شوند.

راهبردهای معرفتی و عملیاتی نیازمند اجرا و تبدیل شدن به برنامه‌اند. لذا باید راهکارها، برنامه‌ها و شیوه اجرا در خصوص هر کدام از راهبردهای یادشده بررسی شده و مورد اجرا قرار گیرند. ایجاد تشکیلی چون اجلاس سران کشورهای اسلامی یا کنفرانس وحدت اسلامی می‌تواند موجب اتخاذ مواضع وحدت‌آفرین و پرهیز از اختلاف‌افکنی و آتش‌افروزی شود. عالمان اسلام در این تشکلهای می‌توانند مظاهر و اشتراکات را روی میز مذاکره گذاشته و در خصوص پذیرش و عملیاتی‌سازی آنها و چگونگی عبور از افتراقات راه چاره بیابند. زیرا اگر اختلافات و تنازعات در میان عالمان اسلام حل و فصل نگردد، از طریق ایشان به توده مردم کشانده شده و اختلافات را دامن می‌زند. طبق بیانات مقام معظم رهبری دو

نکته در این زمینه کلیدی‌ترین نکات و راهگشاترین است:

- تأکید بر اشتراکات در جهت ایجاد وحدت به‌عنوان یک اصل؛

- نقش علما به‌عنوان مخاطب اصلی وحدت‌آفرینی.

طبق نکته اول، از آنجا که وحدت، اصل است، باید برای تحقق این اصل، اختلافات را کم رنگ کرده و بر اشتراکات تأکید کرد تا قلوب مسلمانان به یکدیگر نزدیک شود و طبق نکته دوم، تأکید بر اشتراکات، کار علما و نخبگان هر فرقه است؛ چراکه مردم عام، پیرو امام خویشند و از نخبگان و عالمان، تبعیت می‌کنند. بنابراین در صورتی که تأکید نخبگان بر اختلافات باشد، آتش این نگاه، در خرمن توده مردم افتاده و فتنه‌انگیزی می‌کند، اما اگر نخبگان یک فرقه میان خود به بحث علمی پرداخته و اختلافات را از صحنه جامعه بیرون بکشند، اتحاد پیروان مذاهب شکل گرفته و بدون تعصبات فرقه‌ای به سمت محاسن و ظرفیت‌های یکدیگر متمایل شده و بهره می‌گیرند. کنفرانس وحدت اسلامی نیز محل تجمع نخبگان و عالمان دینی از فرقه‌های مختلف بوده، جایگاه کشف اشتراکات و یافتن راه وحدت است.

منابع و ماخذ

قرآن کریم.

۱. *نهج البلاغه*، ۱۴۱۴ ق، للصبیحی صالح، محمد بن حسین شریف الرضی، قم، ج ۱.
۱. آقابخشی، علی و مینو افشاری‌راد، ۱۳۸۶، *فرهنگ علوم سیاسی*، تهران، چاپار.
۲. آقایی، محمدتقی و مجتبی سلطانی، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، «گفتمان وحدت و همگرایی امت اسلامی در اندیشه سیاسی امام خامنه‌ای»، *اندیشه‌نامه ولایت*، ش ۴، ص ۱۰۰ - ۸۳.
۳. ابن فارس، احمد، ۱۴۰۴ ق، *معجم مقاییس اللغة*، تحقیق عبدالسلام محمد هارون، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، ج ۲.
۴. اماندادی قطب‌آبادی، حجت‌الاسلام مهدی، اردیبهشت ۱۴۰۰، «واکاوی راهکارهای ایجاد وحدت میان تشیع و تسنن در تحکیم جامعه اسلامی»، *مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی*، سال چهارم، ش ۳۶، ص ۵۸ - ۴۰.
۵. اماندادی قطب‌آبادی، حجت‌الاسلام مهدی، خرداد ۱۴۰۰، «اندیشه وحدت فریقین (تشیع و تسنن) در گفتمان امامین انقلاب»، *مجله پژوهش و مطالعات اسلامی*، سال سوم، ش ۲۳، ۹ - ۱.
۶. جوهری، اسماعیل بن حماد، ۱۳۷۶ ق، *الصحاح*، تحقیق احمد عبدالغفور عطار، بیروت، دار العلم للملایین، ج ۱.

راهبردهای معرفتی و عملیاتی در ایجاد و گسترش همگرایی اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری □ ۸۵

۷. خامنه‌ای، سید علی، دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای، <http://farsi.khamenei.ir>
۸. دارابی، بهنام، تابستان ۱۳۸۹، «آسیب‌شناسی راهکارهای تقریب مذاهب و وحدت اسلامی»، *مجله مطالعات تقریبی مذاهب اسلامی*، ش ۲۰، ص ۱۶ - ۷.
۹. دانشیار، علیرضا، بهار و تابستان ۱۳۹۹، «همگرایی و وحدت در اندیشه و عمل آیت‌الله خامنه‌ای»، *پژوهش‌نامه علوم انسانی اسلامی*، ش ۱۳، ص ۱۱۳ - ۸۸.
۱۰. دهخدا، علی‌اکبر، ۱۳۷۳، *لغتنامه دهخدا*، تهران، روزنه.
۱۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۴۱۲ ق، *مفردات الفاظ قرآن*، بیروت، دار القلم، چ ۱.
۱۲. رجیبی، هادی، پاییز ۱۳۹۸، «راهبردهای اتحاد جهان اسلام با ابتدای بر دیدگاه‌های مقام معظم رهبری»، *پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام*، ش ۳۲، ص ۸۵ - ۶۱.
۱۳. صاحب، اسماعیل بن عباد، ۱۴۱۴ ق، *المحیط فی اللغه*، تحقیق محمدحسن آل‌یاسین، بیروت، عالم‌الکتب، چ ۱.
۱۴. طبری، محمد بن جریر، ۱۴۱۲ ق، *جامع البیان فی تفسیر القرآن*، بیروت، دار المعرفه، چ ۱.
۱۵. عمید، حسن، ۱۳۸۹، *فرهنگ عمید*، تهران، فرهنگ‌نما، چ ۳.
۱۶. فخر رازی، محمد بن عمر، ۱۴۲۰ ق، *التفسیر الکبیر*، بیروت، دار احیاء التراث العربی، چ ۳.
۱۷. فراهیدی، خلیل بن احمد، ۱۴۰۹ ق، *العین*، قم، هجرت، چ ۲.
۱۸. قاسمی، زهرا و سید محمدامین حسینی، بهار و تابستان ۱۳۹۲، «جایگاه وحدت و انسجام در اسلام با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری»، *اسلام و علوم اجتماعی*، ش ۹، ص ۱۶۵ - ۱۴۷.
۱۹. مشکانی سبزواری، عباسعلی، بهار و تابستان ۱۳۹۶، «امکانات و ظرفیت‌های ج. ا. برای ایجاد همگرایی در جهان اسلام با محوریت دیدگاه‌های امام خامنه‌ای (حفظه‌الله)»، *پژوهش‌نامه علوم انسانی اسلامی*، ش ۷، ص ۳۸ - ۱.
۲۰. ولایتی، علی‌اکبر و رضا سعیدمحمدی، بهار و تابستان ۱۳۸۹، «تحلیل تجارب همگرایی در جهان اسلام»، *دو فصلنامه دانش سیاسی*، ش ۱۱.
۲۱. یوسف‌زاده، حسن و حسن‌رضا خاوری، بهار و تابستان ۱۳۹۸، «درآمدی بر الاهیات همگرایی در جهان اسلام»، *پژوهش‌نامه علوم انسانی اسلامی*، ش ۱۱، ص ۱۲۶ - ۹۹.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی